

Bronnenverwijzing Kennisbundel Zelfmanagementondersteuning

De [Kennisbundel Zelfmanagementondersteuning](#) is een bewerking van het Leerboek “*Verpleegkundige ondersteuning van zelfmanagement en eigen regie*”, onder redactie van AnneLoes van Staa, Lausanne Mies en Ada ter Maten-Speksnijder (BSL, 2018). ISBN 978-90-368-1867-4. De bewerking is gedaan door AnneLoes van Staa en Lausanne Mies.

In dit document verwijzen we **per hoofdstuk van de kennisbundel naar de bronnen waarop de tekst is gebaseerd**. In het boek is een uitgebreidere tekst en literatuurlijst te vinden. Ook thema’s die weinig tot geen aandacht krijgen in de kennisbundel worden in het boek belicht. We bevelen het leerboek dan ook van harte aan!

1 WAT BETEKENT ZELFMANAGEMENT?

Bewerking van:

- van Staa, A.L., ter Maten-Speksnijder, A., Mies, L.M.L. Ondersteunen van zelfmanagement; wat houdt dat in? In: van Staa, A.L., Mies, L., ter Maten-Speksnijder, A.M. (redactie) (2018). *Verpleegkundige ondersteuning bij zelfmanagement en eigen regie*. Houten: Bohn Stafleu en van Loghum. ISBN 978-90-368-1867-4, **hoofdstuk 1**.

Overige bronnen:

Baart, A. & Grypdonck, M. (2008). *Verpleegkunde en presentie: een zoektocht in dialoog naar de betekenis van presentie voor verpleegkundige zorg*. Utrecht: Uitgeverij Lemma.

Barlow, J., Wright, C., Sheasby, J., Turner, A., & Hainsworth, J. (2002). Self-management approaches for people with chronic conditions: a review. *Patient Education and Counseling*, 48(2), 177-187.

Boshuizen, D., Engels, J., Versleijen, M., Vlek, H., Rebel, M., Driessen, S. (2014). *Persoonsgerichte Zorg. White paper*. Utrecht: Vilans.

Brink, C. (2013). Kennisdossier 5. *Zelfregie, eigen kracht, zelfredzaamheid en eigen verantwoordelijkheid. De begrippen ontward*. Utrecht: Movisie. Geraadpleegd op: https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/Kennisdossier%205%20Zelfregie%20eigen%20kracht%20zelfredzaamheid%20en%20eigen%20verantwoordelijkheid%205BMOV-1421737-0.1%5D.pdf

CBO. (2014). *Zorgmodule Zelfmanagement 1.0 Het ondersteunen van eigen regie bij mensen met één of meerdere chronische ziekten*. Geraadpleegd op http://www.kennispleinchronischezorg.nl/docs/KCZ/Zorgmodule_Zelfmanagement_1.0.pdf

DVN (Diabetesvereniging Nederland). (2015). *Handleiding pilotenkaart*. Geraadpleegd op: https://www.dvn.nl/files/site/201510%20Handleiding%20pilotenmodel_Diabetesvereniging%20Nederland_def.pdf

Huber, M., Knottnerus, J. A., Green, L., van der Horst, H., Jadad, A. R., Kromhout, D., et al. (2011). How should we define health? *BMJ: British Medical Journal*, 343, d4163.

Lambregts, J., Grotendorst, A. & van Merwijk, C. (red.) (2015). *Bachelor of Nursing 2020: een toekomstbestendig opleidingsprofiel 4.0*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

LAZ (Landelijk Actieprogramma Zelfmanagement) (2011). *Kort & Krachtig Generiek Model Zelfmanagement*. Geraadpleegd op: <http://zelfzorgondersteund-instrumentenkiezer.nl/wp-content/uploads/2016/03/KortKrachtig-GeneriekModel2011.pdf>

Lorig, K.R. & Holman, H. (2003) Self-management education: history, definition, outcomes, and mechanisms. *Annals of Behavioral Medicine*, 26(1), 1-7.

LPGGz (Landelijk Platform GGz). (2014). *Bouwstenen Zelfmanagement en passende zorg*. Utrecht: LPGGz. Geraadpleegd op: <http://www.platformggz.nl/lpggz/download/common/bouwstenen-zelfmanagement-en-passende-zorg-lpggz-definitief.pdf>

Miller, W.R., Lasiter, S., Bartlett Ellis, R., & Buelow, J.M. (2015). Chronic disease self-management: a hybrid concept analysis. *Nursing Outlook* 63(2),154-61.

Moos, R.H. & Holahan, C.J. (2007). Adaptive Tasks and Methods of Coping with Illness and Disability. In Martz, E. & Livneh, H. (Eds.), *Coping with Chronic Illness and Disability, Theoretical, Empirical, and Clinical Aspects* (pp. 107-126). New York: Springer Science & Business Media, LLC.

Schulman-Green, D., Jaser, S., Martin, F., Alonzo, A., Grey, M., McCorkle, R., et al. (2012). Processes of self-management in chronic illness. *Journal of Nursing Scholarship*, 44(2), 136-144.

Timmermans, H., & Havers, J. (2013). Het Generiek model Zelfmanagement. In: van den Brink, R., Timmermans, H., Havers, J., van Veenendaal, H. (red. CBO). *Ruimte voor regie. Pioniers over zelfmanagement in de zorg*. Hoofdstuk 2, p.33-60. Deventer / Utrecht : Kluwer / CBO.

Udlis, K. A. (2011). Self-management in chronic illness: concept and dimensional analysis. *Journal of Nursing and Healthcare of Chronic Illness*, 3(2), 130-139.

Verkooijen, L. (2010). *Van inspraak naar invloed. Lectorale Rede*. Health School Almere. ISBN: 978-94-90872-01-4 (2006).

Zelfzorg Ondersteund! (2016). *Op weg naar eenheid van taal. Een handreiking voor een eenduidig begrippenkader voor zelfmanagement bij chronische aandoeningen*. Geraadpleegd op <http://zelfzorgondersteund.nl/wp-content/uploads/2016/12/Op-weg-naar-eenheid-van-taal-november-2016.pdf>

2 COMPETENTIES VOOR ZELFMANAGEMENTONDERSTEUNING

Bewerking van:

- Becqué, Y., van Hooft, S.M., Dwarswaard, J. Verpleegkundige competenties voor zelfmanagementondersteuning. In: van Staa, A.L., Mies, L., ter Maten-Speksnijder, A.M. (redactie) (2018). *Verpleegkundige ondersteuning bij zelfmanagement en eigen regie*. Houten: Bohn Stafleu en van Loghum. ISBN 978-90-368-1867-4, **hoofdstuk 2**.

Overige bronnen:

ActiZ. (2006). *Verantwoorde zorg: visie en verwezenlijking. Werken met het model Zorgleefplan*. Utrecht: Actiz.

Baart, A.J., & Grypdonck, M. (2008). *Verpleegkunde en presentie: Een zoektocht in dialoog naar de betekenis van presentie voor verpleegkundige zorg*: Utrecht: Lemma.

Bandura, A. (1991). Social cognitive theory of self-regulation. *Organizational behavior and human decision processes*, 50(2), 248-287.

Been-Dahmen, J.M., Dwarswaard, J., Hazes, J.M., Staa, A.L. van, Ista, E. (2015). Nurses' views on patient self-management: a qualitative study. *Journal of Advanced Nursing*, 71(12), 2834-2845.

Beroepscode V&V. Opgesteld door: CGMV vakorganisatie voor christenen, CNV Zorg & Welzijn, FNV Zorg & Welzijn, HCF, NU'91, RMU Sector Gezondheidszorg, Welzijn 'Het Richtsnoer', V&VN (2015). *Nationale Beroepscode van Verpleegkundigen en Verzorgenden. Leidraad voor je handelen als professional*. Hilversum: van der Weij Drukkerijen. Geraadpleegd op: https://www.nursing.nl/pagefiles/13935/001_1420709885774.pdf

Duprez, V., Hooft, S. M. van, Dwarswaard, J., Staa, A. van, Van Hecke, A., Strating, M. M. (2016). The development and psychometric validation of the self-efficacy and performance in self-management support (SEPSS) Instrument. *Journal of Advanced Nursing*, 72(6): 1381-95.

- Dwarswaard, J., Bakker, E.J., van Staa, A., Boeije, H. R. (2016). Self-management support from the perspective of patients with a chronic condition: a thematic synthesis of qualitative studies. *Health Expectations*, 19(2), 194-208.
- Faber, M., Harmsen, M., Burg, S. van der, Weijden, T. van der. (2013). *Gezamenlijke besluitvorming en zelfmanagement*. Nijmegen: UMC St Radboud. Geraadpleegd op: https://www.zorgvisie.nl/PageFiles/81056/IQ%20Health_%20Gezamenlijkebesluitvorming_en_Zelfmanagemen t.pdf
- Glasgow, R.E., Davis, C.L., Funnell, M.M., Beck, A. (2003). Implementing practical interventions to support chronic illness self-management. *Joint Commission Journal on Quality and Safety*, 29(11), 563-574.
- Hooft, S.M. van, Dwarswaard, J., Jedeloo, S., Bal, R., Staa, A.L. van. (2015). Four perspectives on self-management support by nurses for people with chronic conditions: a Q-methodological study. *International Journal of Nursing Studies*, 52(1), 157-166.
- Hooft, S.M. van, Dwarswaard, J., Bal, R., Strating, M. M., Staa, A.L. van. (2016). What factors influence nurses' behavior in supporting patient self-management? An explorative questionnaire study. *International Journal of Nursing Studies*, 63, 65-72.
- Lambregts, J., & Grotendorst, A. (2012). V&V 2020 Deel 1 Leren van de toekomst. In Lambregts, J. & Grotendorst, A. (Ed.), *Leren van de toekomst. Verpleegkundigen en verzorgenden 2020* (pp. 13-64). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Miller, W.R., & Rollnick, S. (2013). *Motiverende Gespreksvoering. Mensen helpen veranderen*. Gorinchem: Ekklesia.
- Pool, A., Mostert, H., Schumacher, J. (2003). *De kunst van het afstemmen. Belevingsgerichte zorg: theorie en praktijk van een nieuw zorgconcept*. Utrecht: NIZW.
- Ratner, H., George, E., Iveson, C. (2012). *Solution focused brief therapy: 100 key points and techniques* (Vol. 100). London: Routledge.
- Sadler, E., Wolfe, C.D., McKeivitt, C. (2014). Lay and health care professional understandings of self-management: A systematic review and narrative synthesis. *SAGE Open Medicine*, 2.
- Schuurmans, M., Lambregts, J., projectgroep V&V 2020, Grotendorst, A. (2012). Verpleegkundigen & Verzorgenden 2020. Deel 3 Beroepsprofiel verpleegkundige. In: Lambregts, J. & Grotendorst, A. (Ed.), *Leren van de toekomst. Verpleegkundigen en verzorgenden 2020* (pp. 107-145). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Staa, A.L. van, Beck, D., Been-Dahmen, J., Massey, E.K. (2017). Ondersteuning bij zelfmanagement: een nieuwe verpleegkundige interventie. *Dé Verpleegkundig Specialist* (maart), 8-14.
- Maten-Speksnijder, A.J. ter, Dwarswaard, J., Meurs, P., & Staa, A.L. van. (2016). Rhetoric or reality? What nurse practitioners do to provide self-management support in outpatient clinics: an ethnographic study. *Journal of Clinical Nursing*, 25(21-22): 3219-3228.
- Vilans. (2016). *Slim Zorgen: Maak verstandige keuzes in de langdurige zorg!* Geraadpleegd op: <http://www.zorgvoorbeter.nl/docs/vilans/publicaties/Slim-Zorgen-onnodige-zorg-ouderen.pdf>

3 COMMUNICEREN OVER ZELFMANAGEMENT

Bewerking van:

- Duprez, V., Jedeloo, S., Van Hecke, A. Communicatie: de basis van zelfmanagementondersteuning. In: van Staa, A.L., Mies, L., ter Maten-Speksnijder, A.M. (redactie) (2018). *Verpleegkundige ondersteuning bij zelfmanagement en eigen regie*. Houten: Bohn Stafleu en van Loghum. ISBN 978-90-368-1867-4, hoofdstuk 3.

Overige bronnen:

Grypdonck, M. (2005). *Tussen verpleegkunde en verplegingswetenschap*. 13e Mebius Kramer Lezing in de Verplegingswetenschap. Utrecht: Universitair Medisch Centrum Utrecht.

Miller, W.R., & Rollnick, S. (2013). *Motiverende Gespreksvoering. Mensen helpen veranderen*. Gorinchem: Ekklesia.

Movisie (2017). *Wondervraag*. Geraadpleegd op <https://www.movisie.nl/tool/wondervraag>

Oskam J. (2016). De beste beslissingen neem je samen. *Medisch Contact*, 19, 20-22.

Vansteenkiste, M., & Soenens, B. (2015). *Vitamines voor groei. Ontwikkeling voeden vanuit de Zelf-Determinatie Theorie*. Leuven: Acco.

Vilans (2013). *Zelfredzaamheid: Motiverende gesprekstechnieken*. Geraadpleegd op: http://www.kennispleinchronischezorg.nl/docs/producten/Motiverende_gesprekstechnieken.pdf

Zorg voor beter (2014). *Goed in gesprek, communiceren in de langdurige zorg*. Geraadpleegd op <https://www.zorgvoorbeter.nl/communiceren-in-de-zorg>

4 SAMEN BESLISSEN

Bewerking van:

- van Veenendaal, H., Voogdt, H. Samen beslissen. In: van Staa, A.L., Mies, L., ter Maten-Speksnijder, A.M. (redactie) (2018). *Verpleegkundige ondersteuning bij zelfmanagement en eigen regie*. Houten: Bohn Stafleu en van Loghum. ISBN 978-90-368-1867-4, **hoofdstuk 9**.

Plus delen van:

- Dwarswaard, J., van de Bovenkamp, H. Ethische dilemma's bij zelfmanagementondersteuning. In: van Staa, A.L., Mies, L., ter Maten-Speksnijder, A.M. (redactie) (2018). *Verpleegkundige ondersteuning bij zelfmanagement en eigen regie*. Houten: Bohn Stafleu en van Loghum. ISBN 978-90-368-1867-4, **hoofdstuk 8**.

Overige bronnen:

Elwyn, G., Frosch, D., Thomson, R., Joseph-Williams, N., Lloyd, A., Kinnersley, P., et al. (2012). Shared decision making: A model for clinical practice. *Journal of General Internal Medicine*, 27, 1361–1367.

Elwyn, G., Scholl, I., Tietbohl, C., Mann, M., Edwards, A.G., Clay, C. et al. (2013) "Many miles to go ...": A systematic review of the implementation of patient decision support interventions into routine clinical practice. *BMC Medical Informatics and Decision Making*, 13(Suppl 2), S14.

Elwyn, G., Lloyd, A., May, C., Weijden, T. van der, Stiggelbout, A.M, Edwards, et al. (2014). Collaborative deliberation: A model for patient care. *Patient Education and Counseling*, 97(2), 158–164.

Faber, M., Harmsen, M., Burg, S. van der, Weijden, T. van der (2013). Gezamenlijke besluitvorming & Zelfmanagement: Een literatuuronderzoek naar de effectiviteit en naar voorwaarden voor succes.

Geraadpleegd op: https://www.raadrvs.nl/uploads/docs/Achtergrondstudie_Gezamenlijkebesluitvorming_en_Zelfmanagement.pdf

Groen-van de Ven, L., Smits, C., Span, M., Jukema, J., Coppoolse, K., Lange, J. de, et al. (2016). The challenges of shared decision making in dementia care networks. *International Psychogeriatrics*, 1-15.

Henselmans, I., Heijmans, M., Rademakers, J., Dulmen, S. van (2015). Participation of chronic patients in medical consultations: Patients' perceived efficacy, barriers and interest in support. *Health Expectations*, 18(6), 2375–2388.

Légaré, F., Ratté, S., Gravel, K., Graham, I.D. (2008). Barriers and facilitators to implement shared decision-making in clinical practice: Update of a systematic review of health professionals' perceptions. *Patient Education and Counseling*, 73, 526–536.

Légaré, F., & Thompson-Leduc, P. (2014). Twelve myths about shared decision making. *Patient Education and Counseling*, 96(3): 281–286.

NPCF (Nederlandse Patiënten Consumenten Federatie; nu: Patiëntenfederatie Nederland). (2014). Rapport Meldactie 'Samen beslissen'. Geraadpleegd op:

https://www.patientenfederatie.nl/Documenten/Themas/Samen_Beslissen/samenbeslissen_meldactie_rapport.pdf

Oskam, J. (2016). De beste beslissingen neem je samen. *Medisch Contact*, 19, 20–22.

Pel-Littel, R. & Veenendaal, H. van. (2015). Gedeelde besluitvorming. *Bijblijven*, 31, 611–621.

Perestelo-Perez, L., Gonzalez-Lorenzo, M., Perez-Ramos, J., Rivero-Santana, A., Serrano-Aguilar, P. (2011). Patient involvement and shared decision-making in mental health care. *Current Clinical Pharmacology*, 6(2), 83–90.

Pol, M. van de, Olde Rikkert, M., Lagro-Janssen, T., Keijsers, K. (2014). Stap voor stap Samen beslissen. *Medisch Contact*, 12, 602–604.

Rademakers, J., Nijman, J., Brabers, A.E.M., Jong, J.D. de, Hendriks, M. (2014). The relative effect of health literacy and patient activation on provider choice in the Netherlands. *Health Policy*, 114(2), 200–206.

Shay, L.A., Lafata, J.E. (2015). Where is the evidence? A systematic review of shared decision making and patient outcomes. *Medical Decision Making*, 35(1), 114–131.

Stalmeier, P.F., Tol-Geerdink, J.J. van, Lin, E.N. van, Schimmel, E., Huizenga, H., Daal, W.A. van, et al. (2009). De patiënt kiest: Werkbaar en effectief. *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde*, 53, 600–606.

Stiggelbout, A.M., Pieterse, A.H., Haes, J.C. de (2015). Shared decision making: Concepts, evidence, and practice. *Patient Education and Counseling*, 98(10), 1172–1179.

Veenendaal, H. van, Rietmeijer, C.B.T., Voogdt-Pruis, H.R., Raats, C.J. (2014). Samen beslissen is beter. *Huisarts en Wetenschap*, 57(10), 524–527.

Weijden, T. van der, Bodegom-Vos, L. van, Stiggelbout, A.M. (2015). *Implementatie van samen beslissen*. Den Haag: ZonMw.

5 GEZONDHEIDSVAAARDIGHEDEN

Bewerking van:

- Engels, J. Zelfmanagementondersteuning bij mensen met lage gezondheidsvaardigheden In: van Staa, A.L., Mies, L., ter Maten-Speksnijder, A.M. (redactie) (2018). *Verpleegkundige ondersteuning bij zelfmanagement en eigen regie*. Houten: Bohn Stafleu en van Loghum. ISBN 978-90-368-1867-4, **hoofdstuk 10**.

Plus delen van:

- de Lange, J., Smits, C.. Zelfmanagementondersteuning bij dementie. In: van Staa, A.L., Mies, L., ter Maten-Speksnijder, A.M. (redactie) (2018). *Verpleegkundige ondersteuning bij zelfmanagement en eigen regie*. Houten: Bohn Stafleu en van Loghum. ISBN 978-90-368-1867-4, **hoofdstuk 4**.
- ter Maten-Speksnijder, A., Goossens, P. Zelfmanagementondersteuning bij bipolaire stoornis. In: van Staa, A.L., Mies, L., ter Maten-Speksnijder, A.M. (redactie) (2018). *Verpleegkundige ondersteuning bij zelfmanagement en eigen regie*. Houten: Bohn Stafleu en van Loghum. ISBN 978-90-368-1867-4, **hoofdstuk 6**.

Overige bronnen Gezondheidsvaardigheden:

Alliantie gezondheidsvaardigheden (2014). De korte definitie van gezondheidsvaardigheden. Geraadpleegd op <https://www.gezondheidsvaardigheden.nl/>

Engels J., Wijenberg E., Schepers, B. (2015). *Zelfmanagement en beperkte gezondheidsvaardigheden. Handreiking voor huisartsen, praktijkondersteuners, diëtisten en fysiotherapeuten*. Utrecht: Vilans.

Hali F. (2016). Begrijpen uw patiënten u wel? Taal maakt gezonder – deel 1. *De Praktijkondersteuner Huisartsen*, 9(1), 6–8.

Heijmans, M., Zwikker, H., Heide, I. van der, Rademakers, J. (2016). *Zorg op maat. Hoe kunnen we de zorg beter laten aansluiten bij mensen met lage gezondheidsvaardigheden?* Utrecht: NIVEL.

Hooft, S.M. van, Dwarswaard, J., Bal, R., Strating, M. M., Staa, A.L. van. (2016). What factors influence nurses' behavior in supporting patient self-management? An explorative questionnaire study. *International Journal of Nursing Studies*, 63, 65-72.

Murugesu, L., Heijmans, M., Fransen, M., Rademakers, J. Beter omgaan met beperkte gezondheidsvaardigheden in de curatieve zorg: kennis, methoden en tools Utrecht: Nivel, 2018.

Nutbeam, D. (2000). Health literacy as a public health goal: A challenge for contemporary health education and communication strategies into 21st century. *Health Promotion International*, 15(3), 259–267.

Rademakers, J. (2014). *Kennissynthese gezondheidsvaardigheden: niet voor iedereen vanzelfsprekend*. Utrecht: NIVEL.

Stichting Lezen en Schrijven. (2016). Laaggeletterdheid. Geraadpleegd op: <http://www.lezenenschrijven.nl/feiten/laaggeletterdheid>

Wijenberg, E. & Engels, J. (2013). Mensen met beperkte gezondheidsvaardigheden zijn beter te helpen. Resultaten van interviews met zorgverleners en experts. *Tijdschrift De Praktijk*, 6(4), 11–13.

Overige bronnen dementie:

Alzheimer Nederland (2013). Factsheet Prognose alleenwonenden met dementie. Geraadpleegd op: www.Alzheimer-Nederland.nl

Alzheimer Nederland & Vilans (2013). Zorgstandaard Dementie. Amersfoort: Alzheimer Nederland.

Dröes, R.M. (1991). *In beweging: Over psychosociale hulpverlening aan demente ouderen*. Nijkerk: INTRO.

Dröes, R.M., Schols, J., Scheltens, P. (red.) (2015). *Meer kwaliteit van leven; integratieve persoonsgerichte dementiezorg*. Leusden: Diagnosis Uitgevers.

Dröes, R.M., Meiland, F., Schmitz, M., Tilburg T. van. (2004). Effect of combined support for people with dementia and carers versus regular day care on behaviour and mood of persons with dementia: Results from a multi-centre implementation study'. *International Journal of Geriatric Psychiatry*, 18, 673-684.

Graff, M. (2012). Doen wat onmogelijk leek: Ergotherapie aan huis voor ouderen met dementie en hun mantelzorgers. *Denkbeeld: Tijdschrift voor Psychogeriatric* 24(2).

Groen-van de Ven, L., Jukema, J.S., Lange, J., de, Coppoolse, K., Span, M., Smits, C. (2017) Professionele ondersteuning van gezamenlijke besluitvorming bij dementie. *Denkbeeld: Tijdschrift voor Psychogeriatric*, 29(februari), 28–31.

Helden, E. van (2014). Altijd alles goed: 'Foutloos leren' in de praktijk. *Denkbeeld: Tijdschrift voor Psychogeriatric*, 26, 22–24.

Kessels, R.P.C. & Joosten-Weyn Banningh, L. (2008). Het impliciete geheugen en de effectiviteit van foutloos leren bij dementie. *Gedragstherapie*, 41, 91–103.

Klingeman, C., Coppoolse, K., Lange, J. de. (2012). Dementie en regie. Rotterdam: Hogeschool Rotterdam.

Lange, J. de. (2004). *Omgaan met dementie: Het effect van belevingsgerichte zorg op adaptatie en coping van mensen met dementie in verpleeghuizen. Een kwalitatief onderzoek binnen een gerandomiseerd experiment*. Academisch proefschrift. Utrecht: Trimbos-instituut.

Scheltens, P. (2015). Diagnostiek en classificatie van dementie. In: R.M. Dröes, J. Schols, P. Scheltens (red.) *Meer kwaliteit van leven; integratieve persoonsgerichte dementiezorg*. Leusden: Diagnosis Uitgevers, pp. 15-29.

Smits, C.H.M. & Jukema, J.S. (red.) (2016). *Gezamenlijke besluitvorming in zorg en welzijn*. Amsterdam: BOOM.

Stegge, C. aan de, Spruytte, N., Pianosi, B., Jukema, J.S., Smits, C.H.M. (2016). Professionele interactie in zorgnetwerken van mensen met dementie: Een toolbox voor eerstelijnsprofessionals. Zwolle: Hogeschool Windesheim.

Overige bronnen GGz:

Goossens, P.J.J., Beentjes, T.A.A., Daemen, P. (2009). Het signaleringsplan als instrument voor zelfmanagement bij bipolaire stoornissen. *PsychoPraxis*, 11(1), 18-24.

- Heuvel, S.C.G.H. van den, Goossens, P.J.J., Terlouw, P.J.J., Achterberg, T. van, Schoonhoven, L. (2015). Identifying and describing patients' learning experiences towards self-management of bipolar disorders: A phenomenological study. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 22, 801–810.
- Hendriksen-Favier, A., Nijens, K., Rooijen, S., van Bakel, M. (2012). *Handreiking voor de implementatie van herstelondersteunende zorg in de ggz*: Trimbos-instituut.
- Janney, C.A., Bauer, M.S., Kilbourne, A.M. (2014). Self-management and Bipolar Disorder: A clinician's guide to the literature 2011-2014. *Current Psychiatry Reports*, 16(9), 1–15.
- Knappers, J. (2016). Film over de bipolaire stoornis. Fonds Psychische Gezondheid. Geraadpleegd op: <https://www.youtube.com/watch?v=LRUIYrej8AU>
- LPGGz (Landelijk Platform GGz). (2014). *Bouwstenen Zelfmanagement en passende zorg*. Utrecht: LPGGz. Geraadpleegd op: <http://www.platformggz.nl/lpggz/download/common/bouwstenen-zelfmanagement-en-passende-zorg-lpggz-definitief.pdf>
- Meijel, B.K. van. (2015a). *Kleurrijke perspectieven: Notities over de GGZ-verpleegkunde*. Geraadpleegd op: <http://inholland.surfsharekit.nl:8080/get/smpid:52928/DS1>
- Meijel, B.K. van. (2015b). *Ggz-verpleegkunde in de Praktijk*. Utrecht: de Tijdstroom.
- Netwerk kwaliteitsontwikkeling GGz. (2016). Generieke module Samenwerking en ondersteuning naasten van mensen met psychische problematiek. Geraadpleegd op: <http://www.kwaliteitsontwikkelingggz.nl/wp-content/uploads/2016/12/20161222-GM-Naasten.pdf>
- Stel, J.C. van der. (2015). Functioneel herstel en zelfregulatie: opgaven voor cliënten én psychiaters. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 11, 815-822.
- Stolk, P.J., & Hengeveld, M.W. (2012). *Psychiatrie voor verpleegkundigen*. Amersfoort: ThiemeMeulenhoff.
- Vermeer, K. (2013). Meer uitgaan van voorkeuren en mogelijkheden van ggz-patiënt. *Nederlands Tijdschrift voor Evidence Based Practice*, 2(11), 21–23.
- Williams, A.M., & Irurita, V.F. (2004). Therapeutic and non-therapeutic interpersonal interactions: the patient's perspective. *Journal of Clinical Nursing*, 13(7), 806–815.

6 FAMILIEGERICHTE ZELFMANAGEMENTONDERSTEUNING

Bewerking van:

- Simmes, F., Verharen, L., Vloet, L. Familiegerichte zelfmanagementondersteuning. In: van Staa, A.L., Mies, L., ter Maten-Speksnijder, A.M. (redactie) (2018). *Verpleegkundige ondersteuning bij zelfmanagement en eigen regie*. Houten: Bohn Stafleu en van Loghum. ISBN 978-90-368-1867-4, hoofdstuk 15.

Overige bronnen:

- Boer, A. de, Oudijk, D., Timmermans, J., Pot, A.M. (2012a). Ervaren belasting door mantelzorg: Constructie van de EDIZ-plus. *Tijdschrift voor Gerontologie en Geriatrie*, 43(2), 77–88.
- Dwarswaard, J., Bakker, E.J., Staa, A. van, Boeije, H.R. (2016). Self-management support from the perspective of patients with a chronic condition: A thematic synthesis of qualitative studies. *Health Expectations*, 19(2), 194–208.
- Kruijswijk, W. (2012). *Handreiking Mantelscan Samenstelling, organisatie en risicofactoren van een zorgnetwerk in kaart*. Expertisecentrum Mantelzorg en Movisie. Geraadpleegd op: http://www.expertisecentrummantelzorg.nl/Site_EM/docs/pdf/Handreiking_mantelscan.pdf
- Mol, M.M. van, Boeter, T.G., Verharen, L., Kompanje, E.J., Bakker, J., Nijkamp, M.D. (2016). Patient- and family-centred care in the intensive care unit: A challenge in the daily practice of healthcare professionals. *Journal of Clinical Nursing*.
- Pot, A.M., Dyck, R. van, Deeg, D.J.H. (1995). Ervaren druk door informele zorg: Constructie van een schaal. *Tijdschrift voor Gerontologie en Geriatrie*, 26, 214–219.

- Satink, T. (2016). Zelfmanagement in de CVA-revalidatie: Uitdagingen voor CVA-getroffenen, partners en professionals. Proefschrift. Nijmegen: Hogeschool van Arnhem en Nijmegen.
- Scherpenzeel, R. (2013). Duurzame respijtzorg: Transitie geven impuls. Utrecht: Expertisecentrum Mantelzorg. Geraadpleegd op: https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/Duurzame_respijtzorg_-_Transities_geven_impuls%20%5BMOV-490493-0.1%5D.pdf
- Simmes, F., Gielen, S., Manders, W., Verharen, L. (2015). Familiegerichte zelfmanagementondersteuning. Rapport. Hogeschool van Arnhem en Nijmegen. Geraadpleegd op: https://www.han.nl/onderzoek/nieuws/familie-zelfmanagement/attachments/publicatie_zelfmanagementondersteuning_kenniscentrum_duurzame_zorg_hr_def.pdf
- Stamp, D., Dunbar, S., Clark, P., Reilly, C., Gary, A., Higgins, M., et al. (2016). Family Partner Intervention Influences Self-Care Confidence. *European Journal of Cardiovascular Nursing*, 15(5), 317–327.
- Vassilev, I., Rogers, A., Kennedy, A., Koetsenruijter, J. (2014). The influence of social networks on self-management support: A metasynthesis. *BMC Public Health*, 14(1), 719.
- Visser-Meily, A. & Heugten, C. van (2004). *Zorg voor de mantelzorg*. Den Haag: Nederlandse Hartstichting.
- Vissers, G. & Royers, T. (2009). Samenspel met mantelzorgers. *Bijzijn XL*, 24–25.
- Ypsilon (2015). *Zorg en herstel, triadekaart*. Geraadpleegd op: <https://www.ypsilon.org/triadekaart>
- Ziekenhuis Gelderse Vallei & Rijnstate (2015). Intensive Care. Geraadpleegd op: <http://www.rijnstate.nl/web/file?uuid=9a9e2489-3c27-4cbf-873c-1eddaf52fd71&owner=da991043-31fb-4e1e-b113-ae85381212c6&documenttype=pdf&contentid=20896>

7 ZELFMANAGEMENTONDERSTEUNING IS TEAMWERK

Bewerking van:

- Havers, J., Zwier, M. Zelfmanagementondersteuning en het multidisciplinaire team. In: van Staa, A.L., Mies, L., ter Maten-Speksnijder, A.M. (redactie) (2018). *Verpleegkundige ondersteuning bij zelfmanagement en eigen regie*. Houten: Bohn Stafleu en van Loghum. ISBN 978-90-368-1867-4, **hoofdstuk 16**.

Plus delen van:

- Engels, J. Patiëntenparticipatie en zelfmanagementondersteuning. In: van Staa, A.L., Mies, L., ter Maten-Speksnijder, A.M. (redactie) (2018). *Verpleegkundige ondersteuning bij zelfmanagement en eigen regie*. Houten: Bohn Stafleu en van Loghum. ISBN 978-90-368-1867-4, **hoofdstuk 11**.

Overige bronnen:

- CBO (2014). Zorgmodule Zelfmanagement 1.0. Geraadpleegd op: <http://www.kennispleinchronischezorg.nl/eerstelij/zelfmanagement-zorgmodule-10.html>
- Engels, J. (2013). Het Stappenplan Zelfmanagementondersteuning. In: R. van den Brink, H. Timmermans, J. Havers, H. van Veenendaal (red.). *Ruimte voor regie: Pioniers over zelfmanagement in de zorg (pp.135–145)*. Deventer / Utrecht : Kluwer / CBO.
- Engels, J. & Arkesteyn, S. (2011). Ondersteun zelfmanagement van chronisch zieken: In tien stappen zet uw team zelfmanagement blijvend centraal. Utrecht: Vilans. Geraadpleegd op: http://www.vilans.nl/docs/producten/ondersteun_zelfmanagement.pdf
- Maat, J.W. van de, Poerstamper, M. Nanninga, K., Zwart-Olde, I., Groen, B. de. (2016). Infographic Wie is wie in de wijk. Beter oud. Samenwerken aan wonen, welzijn en zorg. Movisie, Vilans. Geraadpleegd op: <http://www.vilans.nl/docs/vilans/publicaties/publicatie-infographic-wie-is-wie-in-de-wijk.pdf>
- NDF (Nederlandse Diabetes Federatie) (2014). Competentieprofiel zelfmanagement-educatie bij diabetes. Geraadpleegd op: <http://www.zorgstandaarddiabetes.nl/wp-content/uploads/2014/08/2014-08-04-NDF-Competentieprofiel-Zelfmanagement-educatie-DEFINITIEF.pdf>

Rebel, M., Vogelzang, F., Jeekel, P. (2015). Duik niet meteen in oplossingen: Tips en ervaringen om te zorgen voor meer zelfzorg. *De Eerstelijns*, september 2015, 14–15.

Vilans, Zelfzorg Ondersteund (ZO!), InEen (2015). Handleiding Zorgen voor Zelfzorg: Tips en ervaringen uit de werkplaats zelfmanagement. Geraadpleegd op: <http://www.kennispleinchronischezorg.nl/eerstelijns/zelfmanagement-hulpmiddel-handleiding-zorgen-voor-zelfzorg.html>

Zelfzorg Ondersteund! (2016). Op weg naar eenheid van taal: Een handreiking voor een eenduidig begrippenkader voor zelfmanagement bij chronische aandoeningen. Geraadpleegd op: <http://zelfzorgondersteund.nl/wp-content/uploads/2016/12/Op-weg-naar-eenheid-van-taal-november-2016.pdf>

Zwier, M. (2012). Z-scan: een Zelfdiagnose instrument Zelfmanagementondersteuning voor Zorgprofessionals. Landelijk Actieprogramma Zelfmanagement. Geraadpleegd op: <http://zelfzorgondersteund-instrumentenkiezer.nl/wp-content/uploads/2016/03/Z-scan.pdf>

Zwier, M., Brink, R. van den (2013). Ervaringen van zorgverleners. In: R. van den Brink, H. Timmermans, J. Havers, H. van Veenendaal (red.), *Ruimte voor regie: Pioniers over zelfmanagement in de zorg* (pp.125–133). Deventer / Utrecht : Kluwer / CBO.

Zwier, M., & Timmermans, H. (2013). Het 3 fasen model. In: R. van den Brink, H. Timmermans, J. Havers, H. van Veenendaal (red.), *Ruimte voor regie: Pioniers over zelfmanagement in de zorg* (pp.147–159). Deventer / Utrecht : Kluwer / CBO.

Overige bronnen patiëntenparticipatie

Bakker, I. & Mateman, H. (2015). Wat werkt bij cliëntenparticipatie? Utrecht: Movisie.

CSO (Centrale Samenwerkende Ouderenorganisatie) (2010). *Handboek Participatie voor ouderen in zorg- en welzijnsprojecten*. Utrecht: CSO.

Dijcks, B. & Engels, J. (2011). Als je het niet vraagt, kom je het niet te weten: Ervaringen van professionals met patiëntenparticipatie. *De Praktijkondersteuner Huisarts*, 4, 34–36.

Haan, J. de, Engels, J., Wit, F. de (2015). Geef cliënten een stem: Zorgvernieuwing kan niet zonder gelijkwaardige samenwerking. *Kwaliteit in zorg*, 2, 20–23.

Hermsen, S. (2015). Laat je trainen door patiënten: Patiëntenparticipatie nieuwe stijl. *De Eerstelijns*, juni 2015, 42–43.

RVZ (Raad voor de Volksgezondheid en Zorg) (2013). *Adviesrapport 'De participerende patiënt'*. Den Haag: RVZ.

Raats, I., Brink, R. van den, Wit, F. de. (2013) *Handboek patiënten-/cliëntenparticipatie Verbeteren van de zorg samen met patiënten/cliënten*. Utrecht: CBO.

Zorg voor Beter. (2016). Werkboek Samenredzaamheid: Aan de slag met de cliënt en zijn netwerk. Geraadpleegd op: <https://www.zorgvoorbeter.nl/ouderenzorg/Zelfredzaamheid-Materialen.html>.

8 INSTRUMENTEN VOOR ZELFMANAGEMENTONDERSTEUNING

De bronverwijzingen zijn te vinden bij de bespreking van de instrumenten zelf.